

MŰHELY

TÓTH MÁRIA-ORSOLYA

EGY ANDRÁSSYTELEPI TELEPES CSALÁD
GENEALÓGIAI-CSALÁDI EMLÉKEZETE

Kulcsszavak: emlékezetkutatás, genealógiai emlékezet, emlékezőközösség, család-találkozó, családtörténet.

Egy család tudatában az emlékek különbözőképpen fejlődnek ki, még akkor is, ha együtt élnek, de különösen, ha elszakadnak egymástól (Halbwachs 2018: 191). A szakirodalom, Balázs Lajos nyomán, az emlékezés rítusai között említést tesz a kortárstalálkozókról (Keszeg 2022: 25) mint a kollektív emlékezés egyik aktusáról, melynek ismétlődő rítusai és viselkedési modelljei vannak (Balázs 1992: 124). A kortárstalálkozók lehetőséget adnak az egy korosztályba tartozók közös ünnepelésére. Joggal mondhatjuk tehát, hogy az ezek mintájára egyre gyakoribbá váló családtalálkozók, mind megnyilvánulási formájukban, forgatókönyvükben, mind pedig ünnepi jellegükben nagymértékben hasonlítanak rájuk. Bár a rendszerváltást követően főleg a nemesi családok találkozóiról olvashattunk a különféle sajtóorgánumban, napjainkra egyre gyakoribbá vált a nem nemesi felmenőkkel rendelkező családok körében is.

Keszeg Vilmos összefoglalja az emlékezetkutatás szakirodalmát, kitérve a biografikus emlékezet alakzataira, rendszereire és gyakorlataira (Keszeg 2022). Az emlékezetkutatás irodalmában meghonosodó emlékezőközösség mellett Keszeg Vilmos indokoltnak tartja az emlékezőközösség fogalmának használatát is, ugyanis ez a közösség az azonos emlékezési gyakorlatok alkalmazásával (tartalom, helyszín, szertetés, szokások, attitűdök) jön létre. Olyan közösség, amely folyamatosan alakul, az emlékezési folyamatnak köszönhetően pedig szelektálja, rendszerezi, adott esetben életre kelti az emlékeket, tagjait emlékezésre és elhallgatásra ösztönzi (Keszeg 2022: 36–37). Az érettségi találkozók, a kortárstalálkozók mellett a vérségi köteléken alapuló családtalálkozók résztvevőit is célszerűbb emlékezőközösséggé említeni. A közös emlék, a közös emlékezési gyakorlat a család narratív identitását erősíti.

Jelen írás¹ a búcsi Kódori-Kerekes telepes család andrásstelepi életének kezdeti éveit mutatja be, megvizsgálva a családban fennmaradt és átadott tudást, továbbá a

¹ A kézirat készülő doktori disszertációm egyik alfejezete, illetve a 2022. október 30-án megszervezett I. Kódori-találkozón elhangzott előadás bővített változata.

kutatás során talált dokumentumokat. Kérdésként vetődött fel az, hogy a család milyen iratokat termelt és őrzött meg, illetve ezek hogyan tartották egyben a közösségi tudatot; az emlékezésnek milyen formái hagyományozódtak egyik generációról a másikra, ki mire emlékezett, mit hallgatott el, melyek azok az emlékek, amelyek nyomot hagytak az emlékezetben. A kutatás eredményeként megszervezett I. Kódori-találkozó a család kollektív emlékezetének rituális megnyilvánulása.

1. A Kódori-Kerekes családról

Az Andrásytelepre települő Kódori Andrásról és feleségéről a ma élő leszármazottak kevés tudással rendelkeznek; nagyrésztük annyit tud, hogy a családot telepítették.

A 20. század fordulóján a magyar állam nagyméretű telepítési akciót folytatott, köztük Marosludason is.² A marosludasi hozzátelepítéssel megerősítették a községet, melynek következtében 1903–1905 között négy telep alakult 141 családdal: Andrásy-, Eczken-, Mezőalbis-, Belsőtelep. A hozzátelepítéssel kapcsolatosan több munka is született (Lovas 1908: 235–270; Domokos 1998; Szekeres 2001: 257–258; Tóth 2013; 2019: 116–126; 2020: 49–71; 2021a: 21–36; 2021b: 359–402; 2022a: 131–146, 2022b: 8).

Kódori András és neje Kerekes Erzsébet Búcsón születtek, mindketten földműves szülők gyerekei.³ Kódori András 1867. július 29-én, Kerekes Erzsébet pedig 1870. november 3-án. 1889. június 4-én kötöttek házasságot. Négy gyerekük született Búcsón: András (1890), Erzsébet (1892), Lajos (1900), János (1902). A házasságkötésüket követően egy alkalommal keresztszülők (1895-ben), illetve két alkalommal házassági tanúk (1897-ben és 1900-ben).⁴

A marosludasi hozzátelepítésről a korabeli sajtó is beszámolt.⁵ 1904-ben Esztergom vármegyéből összesen 18 család jelentkezett Marosludasra, ebből 6 kapott telepet. Három kérvény érkezett Búcsról: Szigeti József (44608/904), Kódori András (44610/904), Gál András (45965/904). Szigeti József telepjét végül Gál András foglalta el (71159/904).⁶

A Marosludason folyó telepítésről a búcsi református egyház presbitériumi jegyzőkönyvében is olvashatunk, bár itt a búcsi közösséget fenyegető fizetési képesség kapcsán kerül szóba: [...] *nehány ref. Családnak községünkbol Marosludasra telepesekként történt kiköltözése folytán az egyházi személypénz és terményadót viselő egyének száma kevesbedett s a még kilátásba helyezett kiköltözések*

² Az erdélyrészi telepítésekről lásd bővebben: Keszeg 2006: 260–294 és Keszeg 2010.

³ A Kerekes ág apai vonala nemesi ősökre vezethető vissza. A családfakutatást a Búcsón élő Csekes Ilona és Molnár Zsuzsanna Kerekes-leszármazottak végzik. Ezúton is köszönöm segítségüket.

⁴ A búcsi anyakönyvek internetes elérhetősége: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33S7-8115-JB?mode=g&cc=1554443&cat=1048746> (2021. 11. 9.)

⁵ Lásd bővebben az 1900 és 1906 között megjelenő tájékoztatókat, pályázati felhívásokat a magyar és román nyelvű hírlapokban.

⁶ MNL, K 184 szekció, Mutatókönyv 1904/A-Z 12220 – *Marosludasi telephelyüggyek* (199 kérés).

*által tovább is kevesbedni fog...*⁷ 1904 októberében, a jegyzőkönyv keltekor, két család, Kódori és Gál, telepedtek Marosludasra. További áttelepe-désekről nincs tudomásunk, és a jegyzőkönyv sem említi egyebet. Minden bizonnyal más családok is igénybe vették volna ezt a lehetőséget, de végül mégsem éltek vele.

Kódori András 1904. szeptember 15-én jött családjával Marosludasra. A dátum pontosságát egy, a családi Bibliából származó duplaoldalú lap őrzi, melyen a gyerekek születési időpontjai is szerepelnek.⁸ A család négy gyermekkel érkezett Andrásytelepre, majd további négygel bővült, de ebből kettő csecsemőkorban meghalt. Hat gyerek érte meg a felnőttkort, ezektől összesen 136 leszármazott született.⁹

A letelepedést követő években 4 alkalommal keresztszülők: Gál András és Csekes Erzsébet 2 lányának (1905-ben és 1907-ben) és Bábi István és Patkám Mária 2 fiának (1908-ban és 1910-ben).¹⁰ A meghívás kölcsönös volt, hiszen Gál András és Bábi István lettek Juliánna (1906), Mária (1908) és József (1909) keresztszülei, Istvánt (1912) már csak Gál András keresztelte. Így a telepítés utáni integrációs periódusban a keresztszülői felkérések megerősítették az azonos vidékről származó Kódori-Gál-Bábi műrokonságot.

2. A marosludasi 64-es számú (Andrásytelep 44. szám¹¹) telep válsága

A marosludasi hozzátelepítéssel kapcsolatos hivatalos dokumentumok nagy része a Magyar Nemzeti Levéltárban¹² található. Nagyon kevés családban maradt fent a telepítési okirat vagy akár a törlesztéseket tartalmazó *Befizetési könyvecske*.¹³ A Kódori család hagyatékában, az említett Biblián kívül, nincs dokumentum a letelepedés időszakából, ezért a család kezdeti nehézségeinek igazi oka rejtve maradt majdnem 100 esztendeig. A családi emlékezetben a letelepülő ős, Kódori András 1912-es tragikus halála csak részben volt ismert; akik tudták, nem beszéltek róla, így akadtak olyan leszármazottak, akik csak nemrég értesültek erről.

Az MNL-ben fellelt dokumentumok választ adhatnak a családtagokban felmerülő kérdésekre. 1910-zel kezdődően a marosludasi 64-es számú telepen élő Kódori családot több ízben is kimozdítással fenyegette a Telepítési Felügyelőség. A család nem győzte fizetni a telephátralékot, így nagy adósságot halmozott fel.

1910-től 1916-ig 19 dokumentum őrzi a telepválság alakulását: 8 db. A kolozsvári Telepítési Felügyelőségről; 1 db. Torda-Aranyos vármegye ispánjától;

⁷ A búcsi református egyház jegyzőkönyve, 252–254. oldal.

⁸ A dokumentumot Tolokán Hermina bocsátotta rendelkezésemre.

⁹ A megadott szám eddigi ismereteinket fedi; két családnak nem ismerjük a negyedik és ötödik generációját.

¹⁰ Lásd a marosludasi református egyház keresztelési anyakönyvében.

¹¹ A számozás eltéréseinek magyarázata, hogy míg az első számban benne van a 20 belsőtelepi telep is, addig a második csak az andrásytelepi telepek számát jelöli.

¹² A továbbiakban MNL.

¹³ Eddigi kutatásaim során négy *Befizetési könyvecskét* sikerült találnom, bár a legtöbb leszármazott tudott a *Könyvecske* létezéséről; volt, aki látta is, mások csak hallottak róla.

1 db. A marosludasi Telepkezelőségről; 8 db. A budapesti M. Kir. Földművelésügyi Minisztériumból; 1 db. Özv. Kódori Andrásné Kerekes Erzsébet kérelme.¹⁴

A kolozsvári Telepítési Felügyelőség az 1910. április 24-én kelt jelentésében négy oldalban ecsetelte a telepek helyzetét, a kimozdítások okait, a kimozdítandó telepések névsorát, indoklással együtt. Eszerint Kódori András adóssága 1219 korona 66 fillér. Egy hónap múlva a Torda-Aranyos vármegyei ispán véleményezi, majd egy újabb hónap elteltével a M. Kir. Földművelésügyi Minisztérium javasolja a jelentésben felsoroltak kimozdítását, így a Kódori Andrásét is.

Bár az adósságból sikerült valamennyit törleszteni, 1912 januárjában kimondták a kimozdítást elindító eljárást. Ekkor a telep 3 éves adóssága 887 K 50 f volt. Ugyancsak januárban a Minisztérium megadta a felhatalmazást a kimozdításra, illetve a telephely ideiglenes hasznosítására. 1912 májusában a kolozsvári Telepítési Felügyelőség jelentette, hogy az eljárás nem foganasítható, ugyanis Kódori András öngyilkos lett. Az özvegye befizette a hátralék egy részét, a többire haladékot kért, és a kimozdítás felfüggesztését. Az adósság 585 K 28 f. A Minisztérium 1912. november 1-jéig megadta a kért haladékot. Mivel a család a rossz időjárásra való tekintettel nem tudta törleszteni a hátralékot, a kolozsvári Felügyelőség újabb halasztást kért. A Minisztérium azzal a feltétellel adta meg, ha a család nem törleszt jövő év októberéig, vegyék el a telepet.

1913 decemberében a kolozsvári Felügyelőség jelentette, hogy özv. Kódori Andrásnénak még mindig nem sikerült törleszteni a hátralékát, ugyanis *7 gyermekkel és férje könnyelmű életmódja miatt nagy adóssággal maradt vissza, s mivel az utóbbi két rossz gazdasági évet a tehermentes telepések is nagyon megérik,* ezért arra kéri a Minisztériumot, adják bérbe a telepet, a család pedig napszámból és szolgálatból fogja fenntartani magát. A Minisztérium 6 évre engedélyezte a telep bérbeadását, évi 600 K haszonbér fejében, azzal a kikötéssel, hogy ha nem éri el ezt az összeget, vegyék el a telepet.

1915 októbere és 1916 februárja között 6 Kódori-jelentés érkezett be, illetve hagyta el a Földművelésügyi Minisztérium telepítésekkel foglalkozó szakosztályát. Mivel nem kaptak semmi értesítést a Kódori-üggyel kapcsolatosan, 1915 októberében a Minisztérium kérte annak megismétlését. Bartha László marosludasi kincstári ispán arról tett jelentést 1915. december 29-én, hogy amennyiben eleget tesznek az özv. Kódoriné kérésének, miszerint a bérbeadott telepből vegyenek ki 2 hold szántót, a szőlőt és a lakást, a fennmaradó bérbeadott terület nem tudja majd fedezni a törlesztést, továbbá *a mai munkás és cselédviszonyok mellett jó a megélhetés,* tehát a család abból fenn tudná tartani magát. 1916 február 9-én kelt 75359-1916-os szám alatt az ügyet elintézettnek tekintették; nem teljesítették özvegy Kódoriné kérelmét, aki azzal is indokolta kérését, hogy a családfenntartó fia a háború kezdete óta 1915 júniusáig a harctéren volt, majd sebesülten tért haza. A dokumentáció fennmaradása a hosszas intézkedésnek köszönhető.

¹⁴ MNL, K 184 szekció, 1915/36–1351-es csomó és 1916/36–1550-es csomó.

A család további helyzetét az 1921-es földreformtörvény következtében leadott kérvényből ismerhetjük. A 266/1921–1923-es iratot¹⁵ 1922. december 20-án iktatták Marosludason. A családot érintő peres ügyek között csak ez az irat található, hiszen a családtól nem vették el a telepet. A 24 hold földből 3 hold 600 □öl a közbir-tokosság része. A fennmaradó 20 holdat tehát kisajátíthatják. A 93/30.07.1921-es törvény 16-os számú törvénycikkelye¹⁶ alapján a 20 holdból 3 holdat felmentenek a kisajátítás alól, ugyanis ezek erdő (1 hold 1000 □öl), szőlő (800 □öl), illetve belsőség (1400 □öl). Marad tehát 17 hold 1000 □öl szántó. Tekintettel arra, hogy Kódori András 1912-től halott, az agrárbizottság 3–3 hold szántót biztosított a 6 örökösnek. Mivel a kisajátítandó terület kisebb volt, mint amennyit a törvény biztosított volna az örökösöknek, Kódori András telepjét érintetlenül hagyták.

3. Összegzés

A család letelepedését követő majdnem 120 év alatt 5 generációval gazdagodik a Kódori család. Kódori András leszármazottainak emlékezetében a leteleplő ősök viszontagságos életéből alig maradt fenn valami emlék/tudás, halálukkal halványodni kezdett az emléküik. Ennek hatására az utódokban felmerült a szervezett emlékezésre való igény (Keszeg 2022:44). Az egyes családok igyekeztek saját családfákat összeállítani, de a nagycsaládé a hiányos tudás akadályába ütközött.

A kutatás során két fénykép is előkerült, amelyen rajta van özvegy Kódori Andrásné Kerekes Erzsébet; egyik a második világháború idejéből, a másik pedig az 1950-es évek végéről. A fényképeket két fia (János és József) családja őrizte meg. Ezek a búcsi rokonokkal is leveleztek. A második generáció által termelt fényképek főleg családi összejöveteleket, lakodalmakat, évfordulókat örökítenek meg, melyek megtalálhatók a legtöbb család archívumában.

A hat gyerek közül Lajosnak volt a legnépesebb családja, 91 leszármazottal. Lajos gyerekei a *nehéz volt az életük, fiam* általánosító kifejezésen kívül alig tértek ki a nagyszülőkről való emlékezésre, csak a haláluk időpontját ismerték. Az ő, Kódori András öngyilkossága tabu maradt: *szerencsétlenség áldozata, lett, fiam*. A család kezdeti nehézségeit bemutató előadás után a legidősebb családtagokban egyszerre vált világossá és érthetővé az évtizedeken át cipelt teher magyarázata: *most már értem, hogy nagymama miért nem akart soha beszélni róla, miért tiltotta meg még azt is, hogy kiejtsük a nevét*.

A családtalálkozó mint a genealógiai-családi emlékezet egyik rítusa tovább gazdagította a családtörténet narratívumát, erősítve a közel és távol élő családtagok identitástudatát.

¹⁵ Maros Megyei Levéltár: *Dosare de carte funciară a reformei agrare din raza Judecătorei rurale Luduş*, 669. u.a., Fondul 631, Inventar nr. 955 (1921–1949), 266 – Idem a col. Andrei Kodori, 1921–1923, 3 pp.

¹⁶ A törvény teljes szövegét lásd: https://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htm_act_text?id=65850 (2021. 12. 14.).

IRODALOM

- Balázs Lajos 1992. „Ez nekünk jött úgy, hogy csináljuk...” *Kortárstalálkozók. Vizsgálódás egy újkeletű ünnep körül.* = Keszeg Vilmos (szerk.) Kriza János Néprajzi Társaság 1. Évkönyv, Gloria Kiadó; Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár. 106–133.
- Domokos Judit 1998. *Gazdálkodás és életforma-változás két bukovinai telepese családban.* Szakdolgozat. BBTE, Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kolozsvár.
- Halbwachs, Maurice 2018. *Az emlékezet társadalmi keretei.* Ford. Sujtó László. Atlantisz Kiadó, Budapest.
- Keszeg Vilmos 2006. *XX. Századi betelepítések (Detreheuntelep).* = Kisebbségkutatás 15/2, 260–294. <http://epa.oszk.hu/00400/00462/00030/cikk4b26.html> (2021. 01. 29.)
- Keszeg Vilmos 2010. *XX. Századi erdélyi betelepítések* (tematikus szócikk). = Bárdi Nándor (koord.): Romániai Magyar Lexikon. Művelődéstörténet. Transindex–Jakabffy Elemér Alapítvány. 2010.10.7. <http://lexikon.adatbank.ro/tematikus/szocikk.php?id=40> (2021. 01. 29.)
- Keszeg Vilmos 2022. *Belépni az emlékezetbe. Emlékezési alakzatok és gyakorlatok. Tanulmányok.* Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár.
- Lovas Sándor 1908. *A legújabb állami telepítések Magyarországon,* Darányi Ignác M. Kir. Földmivelésügyi Miniszter megbízásából, A m. Kir. Földmivelésügyi miniszter kiadványa, Budapest, Pallas Részvénytársaság Nyomdája. 235–270.
- Szekeres Adél 2001. *A marosludasi telepítés (1902–1905)* = Pál-Antal Sándor (szerk.): *A Maros megyei magyarság történetéből. Tanulmányok I–II.* Mentor Könyvkiadó, Marosvásárhely. II. Kötet 257–258.
- Tóth Mária Orsolya 2013. *Telepítéstörténetek Andrásstelepen.* Mesteri dolgozat. BBTE, Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kolozsvár.
- Tóth Mária Orsolya 2019. *Az etnikus és szakrális tér kialakulása/kialakítása Andrásstelepen,* = Erdélyi Múzeum, LXXXI. Kötet, 2. füzet, Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Kiadása, Kolozsvár. 116–126.
- Tóth Mária Orsolya 2020. *Marosludas mellé telepedett bukovinai székely családok életének alakulása az anyakönyvek fényében (1945-ig)* = Nagy István (szerk.) *Bukovinai székelyek nyomában, A 2020. június 12–14. között Bonyhádra tervezett és a koronavírus miatt elmaradt konferencia tanulmánykötete.* Bonyhád: Andorka Gábor. 49–71.
- Tóth Mária Orsolya 2021a. „...ha meg halgatásra talál az én esedezésem...” *A Marosludas mellé telepített bukovinai székelyek első 15 éve a levéltári forrásokban.* = Erdélyi Múzeum, LXXXIII. Kötet, 2. füzet, Szemle, Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Kiadása, Kolozsvár. 21–36.
- Tóth Mária Orsolya 2021b. „Haad boldoguljon, erősödjék a magyar e hazában.” *Albisi Eczen Sándor a sajtóban.* = André Mária Irén, Keszeg Vilmos, Szmotku Melinda (szerk.) *Források és értelmezések. A kolozsvári Hungarológia Doktori Iskola tanulmányai,* Egyetemi Füzetek 47. Egyetemi Műhely Kiadó, Bolyai Társaság, Kolozsvár. 359–402.
- Tóth Mária Orsolya 2022a. *A marosludasi telep konszolidációja (1901–1915)* = Erdélyi Múzeum, LXXXIV. Kötet, 2. füzet, Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Kiadása, Kolozsvár. 131–146.
- Tóth Mária Orsolya 2022b. *Őseink nyomában. I. Kódori-találkozó Andrásstelepen.* Népiújság, LXXIV. Évf. 263. sz.: 8.

AMINTIRILE GENEALOGICE ALE UNEI FAMILII DE COLONIȘTI DIN ROȘIORI
(JUD. MUREȘ)

(Rezumat)

Literatura de specialitate consacrată cercetării memoriei include aniversările și întâlnirile între riturile de comemorare, care, pe lângă natura lor de organizare a comunității, sporesc și întăresc sentimentul de identitate al membrilor comunității.

Prezentul studiu conturează memoria genealogică a unei familii de coloniști din Andrásstelep (Luduș, România), prezentând primii ani de viață ai acesteia, cunoștințele care s-au păstrat și s-au

transmis în familie, precum și documentele găsite în timpul cercetării. Una dintre întrebările esențiale ale analizei este ce documente a produs și a păstrat familia, cum a păstrat conștiința comunității, ce forme de amintire au fost transmise de la o generație la alta, ce a fost reținut, ce a fost redus la tăcere, care sunt amintirile care și-au lăsat amprenta asupra memoriei. Partea centrală a studiului o constituie prezentarea documentelor găsite în Arhivele Naționale din Budapesta. Acestea conțin acte ale familiei din primele decenii după stabilirea la Luduș, dezvăluite la primele întâlniri ale familiei Kódori.

Cuvinte-cheie: cercetarea memoriei, memorie genealogică, comunitate comemorativă, reuniune de familie, istoria familiei.

THE GENEALOGICAL FAMILY MEMORIES OF A SETTLER FAMILY IN ROȘIORI
(MUREȘ COUNTY)

(Abstract)

The literature of memory research mentions anniversaries and meetings among the rites of recollection, which, in addition to their community-organizing nature, increase and strengthen the sense of identity in the members of the community.

The present small study outlines the genealogical memory of a colonized family in Andrásytelep (Luduș, România), presenting the early years of its life, the knowledge that survived and was transferred in the family, and the documents found during the research. One of the pivotal questions of the analysis is what documents the family produced and preserved, how they kept the community consciousness together; what forms of remembrance were passed down from one generation to the next, what was remembered and what was silenced, what are the memories that left their mark on memory. The central part of the study is the presentation of documents found in the National Archives in Budapest. They document the first decades of the family after the settlement, revealed at the first meeting of the Kódori family.

Keywords: memory research, genealogical memory, commemorative community, family reunion, family history

Európa Általános Iskola
Marosvásárhely/Târgu Mureș, dr. Victor Babeș 11.
gimnaziuleuropa.ms@gmail.com